

HISTÓRIA V SSSR A LUDOVÝCH DEMOKRACIÁCH

V. CHERESTESIU — E. STANESCU — I. IONASCU

DESAŤROČNÝ VÝVOJ HISTORICKEJ VEDY V RUMUNSKEJ LUDOVEJ REPUBLIKE

Popri veľkých politických a hospodárskych premenách v Rumunsku za posledných desať rokov rozvinula sa kultúrna revolúcia, vyplývajúca práve z týchto premien, ktorá dala vedeckej, literárnej a umeleckej činnosti nový smer. Kultúra, ktorá bola v Rumunsku predtým výlučným privilegiom majetných tried — veď bezpečnosť vlastníctva si vyžadovala, aby sa masy udržiavali v nevedomosti — je dnes už spoločným majetkom celého ľudu. Školská reforma vytvorila široké možnosti pre deti robotníkov a roľníkov, aby — čo bolo v minulosti nemožné — teraz čerpali z hojných zdrojov kultúrnych pokladov, ktoré vytvorili masy v priebehu dejín. Súčasne postavili kultúrni pracovníci celú svoju prácu a činnosť do služieb ľudu; usilujú sa o pozdvihnutie kultúrnej úrovne mas na vyšší stupeň. Dnešní pestovatelia literatúry a umenia zobrazujú vo svojich dielach prácu a boj ľudu, stavajú pred nás pozitívne, veľkolepé postavy hrdinov pochádzajúcich z radov ľudu, čím vo veľkej miere prispievajú k vytvoreniu socialistického sebavedomia nášho ľudu. Vedci sa zo všetkých síl usilujú o to, aby spojili vedeckú činnosť s praktickými otázkami výroby a spoločenského života a takto podporovali boj, ktorý vedie strana za blahobyt ľudu podľa základných zákonov socializmu.

Ani pokrokoví historici Rumunskej ľudovej republiky neostali nečinní, ale postavili sa do širokého frontu pestovateľov vedy, literatúry a umenia. Svojou činnosťou za posledných desať rokov účinne prispeli k výstavbe socialistického Rumunska. Po 23. auguste 1944 naši historici pochopili na základe smerníc strany, že skutočný rozvoj historickej vedy je možný iba na základe učenia marxizmu-leninizmu a môže sa dosiahnuť len tak, ak sa v plnej miere likviduje všetko, čo je falošné a pokrivené, čo ako nevedecké a protifudové dedičstvo zanechala historiografia buržoázneho veľkostatkárskeho Rumunska. Pomocou mocných zbraní historickeho materializmu sa našim historikom postupne podarilo utvoriť súhrnný obraz rumunských dejín, osvetliť veľa problémov dejín našej vlasti a odstrániť početné zvyšky vplyvu buržoáznej ideológie.

V boji, ktorý viedli naši historici za rozvoj našej historickej vedy na základe marxisticko-leninského učenia, bolo prvou udalosťou mimoriadneho významu vyjdenie jednotnej učebnice rumunských dejín (pod redakciou akademika Mihaila Rollera) roku 1947. Svojou výskumnou metódou a spôsobom preberania dejín našej vlasti hrala táto súhrnná práca významnú úlohu v ďalšom rozvoji historickej vedy. Tak napríklad autori učebnice napísali svoje dielo odlišne od historických prác minulosti, predovšetkým na základe nedávno uverejnených alebo odkrytých prameňov, a svoje tvrdenia podložili výlučne prameňmi. Autori učebnice súčasne použili všetko — čo usmerňovalo aj ďalšie výskumy — čo bolo dobré v dedičstve minulosti, čím sa táto učebnica stala dokonalejším pokračovaním pokrokových tradícií našej historickej vedy.

Uplatnením nového pohľadu na dejiny znamenalo vyjdenie tejto učebnice základný príspevok k vývoju historickej vedy. Odhalením spôsobu života a myslenia spoločnosti, vyvinutého na území terajšieho Rumunska, zistiteľných zmien tohto spôsobu života v priebehu vekov, ako aj odhalením boja vedeného za rozvinutie hmotného a duševného života ľudu učebnica dokázala, že len takú historickú vedu možno nazvať marxisticko-leninskou historickou vedou, ktorá sa zaoberá predovšetkým životom a bojom bezprostredných tvorcov hmotných a duchovných statkov. Odhalením spoločenského boja ľudu tejto krajiny

za blahobyt a slobodu, vzájomného vplyvu národov žijúcich v tejto časti Európy, ako spoločných bojov, vedených týmito národmi proti tatárskemu, tureckému a habsburskému útlaku, ďalej proti imperialistom súčasnosti učebnica ukázala, že skutočnú historickú vedu môžeme v našej vlasti rozvíjať len tak, ak likvidujeme aj posledné zvyšky šovinizmu a nacionalizmu a ak súčasne poukážeme na spoločný dejinný osud národov strednej, východnej a juhovýchodnej Európy.

Podobnou významnou črtou historickej vedy Rumunskej ľudovej republiky bolo jej rozvíjanie na nových základoch založením Historického ústavu Akadémie vied Rumunskej ľudovej republiky roku 1948 a o niečo neskôr reorganizácia Krajinského archeologického múzea. Historický výskum dostal takto vyhovujúci organizačný rámec. Umožnila sa kolektívna pracovná metóda na poli historických výskumov (zapojením veľkého pracovného kolektívu, zostaveného z odborníkov rozličných problémov), zavedenie širokej vedeckej dokumentácie (zavedením knižničných a dokumentačných záznamov), vzrast historickej publikačnej činnosti (vydávaním nových časopisov a diel), ako aj stupňované šírenie historických vedomostí v kruhoch obecnstva. Utvorenie Historického ústavu Akadémie vied Rumunskej ľudovej republiky roku 1948 umožnilo sústredenie historikov a tým pravidelnejšie, skoorinovannejšie zorganizovanie historických výskumov, zavedenie plánovania, výmenu skúsenosti medzi historikmi a odovzdávanie dosiahnutých výsledkov.

Prvé a ďalšie výsledky novej historiografie Rumunskej ľudovej republiky vyšli v časopise Studii, ktorého prvé číslo vyšlo začiatkom roku 1948. Časopis Studii zohral dôležitú úlohu v rozvíjaní našej historickej vedy, pretože sa stal tlmočníkom našich historikov, ktorým oznamovali svoje dosiahnuté výsledky a ťažkosti, oznamovali otázky na prediskutovanie a plány do budúcnosti. Diskusie vedené na stĺpoch Studii (o dejinách staroveku Rumunska, o povstaní roku 1821 atď.) pomohli celkom alebo čiastočne rozriešiť jednotlivé otázky dejín našej vlasti. Okrem časopisu Studii, ktorý sa zaoberá problémami stredoveku a novoveku, ale najmä súčasnými dejinami, aj Studii si Cercetari de Istorie veche (Štúdie a výskumy staroveku) ako tlmočník archeológov Rumunskej ľudovej republiky hrá dôležitú úlohu v rozvíjaní našej archeológie a dejín staroveku.

Dejepisci buržoázno-veľkostatkárskeho Rumunska po desaťročia sústavne falšovali historické pravdy, vzťahujúce sa na dávne a slávne priateľské a bojové zväzky, existujúce medzi rumunským ľudom a národmi na území terajšieho Sovietskeho zväzu. Otvorenie Rumunsko-ruského múzea roku 1948 znamenalo drvivý úder týmito falšovaniom a odhalilo skutočné dejiny rumunsko-ruských stykov. Široké masy nášho ľudu spoznali takto skutočnú podstatu starodávnych a stálych stykov tejto vzájomnej pomoci. Jednotlivé kapitoly dejín Rumunska, ako napríklad profiturecké povstanie roku 1574, kultúrny vývoj XVII. stor., vojnové ťaženie roku 1711, znovuutvorenie národnej armády, dostali plnší, jasnejší význam na základe materiálu vystaveného v Rumunsko-ruskom múzeu. Naši výskumníci venujú preto aj naďalej osobitnú pozornosť dejinám rumunsko-ruských stykov.

V novodobom vývoji historickej vedy bolo podobne dôležitou udalosťou nedávne otvorenie Múzea revolučných bojov ľudu. Toto múzeum ukazuje stáročný boj, ktorým odpovedal ľud na vykorisťovanie a ktorý napokon viedol aj v Rumunsku k víťazstvu nad utlačovateľmi a k víťazstvu vlády ľudu. Aby sa široké masy oboznámili s dejinami vlasti, prvý raz sa osvetlili také veľkolepé udalosti, ako povstanie sedmohradských poddaných roku 1437, roľnícka vojna Juraja Dózu roku 1514, povstanie roku 1784 vedené Horiom, Clocom a Crisanom, vzburá roku 1821, buržoáznodemokratická revolúcia roku 1848, roľnícke vzbury v rokoch 1888 a 1907, robotnícke hnutia po prvej svetovej vojne, hrđinské boje rumunských železničiarov a robotníkov v naftovom priemysle roku 1933 atď. Takto odstránili ďalšie falšovanie buržoáznej historiografie, podľa ktorého v Rumunsku neboli utlačovateľské a utlačované triedy, neexistoval triedny boj.

Postupovanie novej historickej vedy na základe historického materializmu veľmi hatila nedostatok prameňného materiálu, zozbieraného za čias buržoázno-veľkostatkárskeho systému, nevedecký spôsob jeho uverejnenia a všeobecne zaostalá úroveň zbierania a uverejňovania prameňov vzťahujúcich sa na dejiny Rumunska. Staršie archeologické vykopávky, týkajúce sa starovekých dejín, boli roztrieštené a metodologicky nedôsledné, ich cieľom bolo najmä dokázať „civilizačný“ charakter rímskeho dobytia Dácie. Veľa kapitol

starovekých dejín našej vlasti ostalo takto nevyjasnených, napríklad vznik a vývoj dáckeho štátu, dácke boje proti rímskym dobyvateľom, vznik rumunského ľudu za čias sťahovania národov ap.

Čo sa týka prameňov vzťahujúcich sa na dejiny stredoveku, uverejňovali v zbierkach najčastejšie spisy pochádzajúce zo zahraničných kancelárií, ktoré, ako vieme, sú často pochybnej hodnoty, lebo ich zprávy pochádzajú z druhej ruky. Vnútrozemský pramenný materiál (panovnícke dokumenty pochádzajúce z kancelárií rumunských kniežatstiev), z ktorých možno čerpať najspoľahlivejšie poznatky vzťahujúce sa na spoločenské a hospodárske dejiny našej krajiny, uverejňovali roztrúsené v rozličných časopisoch, takže bolo veľmi ťažko dostať sa k nim. Súčasne ostalo veľké množstvo pramenného materiálu neusporiadané a nepoužitú, čo v značnej miere hatilo možnosti vysvetlenia jednotlivých otázok stredovekých dejín, najmä otázky vývoja feudálnych pomerov, rázu feudálneho vlastníctva, triedneho boja za feudalizmu ap.

Takáto hola situácia aj na poli prameňov novovekých a súčasných dejín. V archívoch sa ponevialo obrovské množstvo spisov bez toho, aby sa holi študovali alebo uverejnili, hoci oboznámením týchto dokumentov by holo bývalo možné ukázať rozhodnú úlohu ľudových mäs vo veľkých udalostiach XIX. a XX. stor. Keďže tieto pramene neuvěřovali, skutočný obraz revolúcie roku 1848 ostal málo známy práve tak ako roľnícke povstanie XIX. a XX. stor., ako boje robotníctva a boje ľudu proti zahraničným imperialistom.

Na odstránenie tohto nedostatku, prekážajúceho vývoju historickej vedy, historickovedné odbory a Historický ústav Akadémie vied Rumunskej ľudovej republiky ešte roku 1949 vzali si do pracovného plánu konkrétne podujatia, určené na odкрытие základne dôležitých prameňov dejín našej krajiny. Takto začali roku 1949 v rozličných oblastiach krajiny archeologické vykopávky, ktoré priniesli značné výsledky v niektorých dôležitých otázkach dejín staroveku. Archeologické výskumy holi tak zorganizované, aby ich výsledky osvetlili čím viac dejinných úsekov. Vykopávky v Hăbășește a Trușește priniesli významné výsledky vzťahujúce sa na obdobie prvotnopopolnej spoločnosti. Pri vykopávkach v Grădiștea Muncelului dosiahnuté výsledky vrhajú svetlo na vznik a vývin otrokárskeho dáckeho štátu. Vykopávky v Historii objasnili otázky súvisiace s vývojom otrokárskej spoločnosti, vzniknutej na pobreží Čierneho mora, ako aj so stykmi medzi praobyvatelstvom a čiernomorskými mestami. Vykopávky pri Gărvane priniesli výsledky, ktoré začínajú vrhať svetlo na stav spoločnosti na hornom Dunaji v období prechodu k feudalizmu a na začiatku feudalizmu. Moreștské vykopávky osvetlili nepretržitú osadenia obyvateľstva v severnom Sedmohradsku od čias sťahovania národov. Vykopávky, ktoré sa robia od roku 1950 v Suceave, niekdajšom hlavnom meste Moldavy, priniesli významné výsledky vzťahujúce sa na vývin štátnej moci v období feudálnej rozdrobenosti a rozkvetu feudalizmu. Roku 1952 začali v București najväčšie archeologické vykopávky v krajine. Ich doterajšie výsledky sa týkajú niekdajšieho súvislého osadenia oblasti hlavného mesta Rumunskej ľudovej republiky a historických pamätihodností XV. až XVII. stor.

Na základe výsledkov porád medievalistov roku 1950 sa Akadémia vied Rumunskej ľudovej republiky súčasne rozhodla uverejniť pre domáce pomery priekopnícke dielo, úplnú zbierku prameňov vzťahujúcich sa na dejiny Rumunskej ľudovej republiky. Roku 1951 začali vychádzať prvé zväzky *Prameňov k dejinám Rumunska*. Doteraz vyšlo asi 35 zväzkov, z ktorých vyše 25 sa vzťahuje na dejiny Rumunska v stredoveku. Zväzky sú rozdelené do troch skupín podľa troch štátov, ktoré v minulosti existovali na území Rumunskej ľudovej republiky (Moldava, Munténsko a Sedmohradsko). Asi desať zväzkov prameňov sa vzťahuje na vojnu rokov 1877—78, vedenú za národnú nezávislosť, ktorú viedlo Rumunsko v spojení s Ruskom proti tureckej ríši.

Referáty uverejnené o archeologických vykopávkach a prediskutované na poradách archeológov, ako aj práce obsahujúce stredoveké pramene a prediskutované na poradách stredovekých historikov znamenali už aj doteraz cenné príspevky k skutočne vedeckému vypracovaniu dejín Rumunska. Uverejnenie týchto prameňov v posledných rokoch dokázalo marxisticko-leninskú vedeckú periodizáciu dejín Rumunska, podľa ktorej naša vlasť nie je výnimočným prípadom vo všeobecných dejinách a jej dejiny sa vpravujú do klasického vývinu ľudstva. Materiál odkrytý pri archeologických vykopávkach a údaje získané z tuzem-

ských prameňov dokazujú, že aj na území Rumunska nasledovali za sebou klasické spoločenské formy: prvotnopospolná spoločnosť, otrokársky systém, feudalizmus, kapitalizmus, pravda, so všetkými špecifikami, ktoré určili zvláštne podmienky vývoja ľudskej spoločnosti na našom území. Takto navždy zlyhal pokus buržoáznej historiografie založiť svoje reakčné teórie na domnele osobitne špecifickom charaktere rumunských dejín.

Ďalší význam prameňov uverejnených v poslednom čase je daný tým, že sa ukázalo, že celými dejinami Rumunska sa vinie ako červená niť neustály boj utláčaných mas proti vnútorným vykorisťovateľom a vonkajším dobyvateľom. Prameňe teda ukázali rozhodnú úlohu ľudových mas vo vývoji rumunských dejín, v boji medzi starým a novým, vo vystriedaní prežitej spoločnosti spoločnosťou vyhovujúcou novým časom. Tieto prameňe dokázali, že každý utláčateľský systém na území Rumunska — rímski dobyvatelia, tatárska a turecká invázia, jarmo Habsburgovcov, imperialistické vykorisťovanie — utrpel nemilosrdné, smrteľné údery od ľudových hnutí a vzbúr, že to bol ľud, ktorý zničil tieto utláčateľské systémy.

Ľud však nebojoval iba proti vonkajším utláčateľom. Historici buržoázno-veľkostatkárskeho systému sa po dlhý čas usilovali zapierať vykorisťovanie a v dôsledku toho aj triedny boj (boli aj takí historici, ktorým sa nepriečilo tvrdenie, že slobodní sedliaci sa dobrovoľne podriadili bojarom). Rumunská spoločnosť minulosti neposkytuje však ani zďaleka taký patriarchálny obraz, aký o ňom podávali buržoázni historici. V skutočnosti v dejinách našej vlasti pokračoval neprestajne najtvrdší triedny boj. Doteraz zverejnené prameňe vyniesli také udalosti, ako otrocké vzbury v dobe rímskeho dobyvateľstva, povstania domáceho obyvateľstva proti miestnym panovníkom v čase sfahovania národov, vzbury poddaných v XIV. až XVIII. stor., roľnícke povstania v období kapitalizmu, pohyby mestského obyvateľstva v stredoveku a v XVI. — XVIII. stor., pohyby mestských pracujúcich v prvej polovici XIX. stor. a revolučný boj robotníkov počnúc druhou polovicou XIX. stor. Takto zlyhal pokus o ďalšie sfalšovanie rumunských dejín zo strany buržoáznych historikov.

V dôsledku nových metód použitých pri historických výskumoch a v dôsledku nového pohľadu založeného na týchto výskumoch naša historická veda dosiahla značné úspechy pri objasnení jednotlivých, doteraz nejasných otázok.

Tak napríklad výskumy starovekých dejín (najmä výsledky archeologických vykopávkov v rozličných častiach krajiny) dokázali stále osídlenie v praveku. Tieto výskumy dokázali, že na území našej vlasti boli ľudské osady už aj v časoch staršieho a mladšieho paleolitu, v mezolite a neolite, ako aj v dobe bronzovej a železnej. Výskum starovekých dejín dokázal cproti tvrdeniam buržoáznych historikov, že v našej krajine bola civilizácia už pred dobytím Rimanmi. Otrokárske zriadenie na pobreží Čierneho mora vytvorilo vyvinutú civilizáciu a otrokársky dácky štát bol schopný vytvoriť nádherné umelecké diela, nájdené v Gradištea Muncelului. Na zasadnutí Historického odboru v decembri 1953 zasadili ničivý úder pokusom, ktoré sa usilovali znova uplatniť teóriu, podľa ktorej vládli u nás pred Rimanmi barbarské pomery.

Rímsky mýtus vládol v starej historiografii po dlhý čas. Z nacionalistických príčin (podľa nacionalistických predstáv sú Rumuni najvýznačnejší potomci starovekého Ríma) nechceli zo starovekých dejín nič vedieť okrem rímskeho obdobia. Výskumy staroveku v posledných rokoch dokázali, že dobytie Rimanmi prekážalo vývinu samostatnej pôvodnej civilizácie v celej oblasti našej dnešnej vlasti a takto nedovolilo dosiahnuť vyšší stupeň civilizácie na veľkej časti tohto územia (oblasť medzi Karpatmi, Oltou, Dunajom a Prutom). Druhou dôležitou zásluhou výskumov posledných rokov je ťažký úder, ktorým zasiahli legendu tzv. „neznámeho tisícročia“, podľa ktorej nevedno a ani nikdy nebude možné dozvedieť sa o tisícročí, ktoré uplynulo od vypudenia Rimanov z Dácie až po objavenie sa prvých feudálnych štátov. Posledné výskumy dokázali nielen stále osídlenie a súvislú spoločnosť, ale aj jestvovanie jednotlivých feudálnych štátnych formácií v IX. a X. stor. Výskumy v oblasti staroveku celkove zanechali ďaleko za sebou výsledky výskumov buržoáznych historikov, ktorým sa aj popri veľkých zásluhách Vasile Pîrvana podarilo zostaviť iba celkom neúplné dejiny staroveku.

Výskumy robené doteraz v oblasti stredoveku ukázali, že začiatky feudalizmu treba posunúť oveľa viac dozadu, než sa to donedávna verilo. Po dlhý čas verili, že napríklad

v Moldave a Vlašsku vznikli feudálne pomery oveľa neskôr, než to údaje dokazujú. Doteraz uverejnený materiál (medziiným slovanský nápis z roku 943 objavený roku 1950) poukazuje na to, že na území našej krajiny boli feudálne pomery vyvinuté už v X. stor. a že podľa toho udelali v XIII. a XIV. stor. neznamenali objavenie sa feudalizmu, ale vytvorenie nezávislých feudálnych štátov. Tak isto výskumy dejín stredoveku dokázali, že na území Rumunska sa vyvinuli príznačné feudálne pomery, že vlastníctvo pôdy bolo príznačne feudálneho rázu, teda teória buržoáznej historiografie, podľa ktorej v našej vlasti vládlo patriarchálne zriadenie, je celkom falošná. Tak sa napríklad dokázalo, že existovala ustanovizeň lénnej imunity (ktorá mala v troch rumunských kniežatstvách rozličné pomenovanie), ďalej existovali vazali, lénne záväzky vysokej šľachty a zemiaľstva, ktoré malo podmienené vlastnícke právo, a teda existovalo aj feudálne vykorisťovanie.

Výskumy stredoveku v značnej miere osvetlili aj otázky súvisiace s rázom tureckého panstva v rumunských kniežatstvách okolo polovice XVI. stor. Takto sa napríklad dokázal hataci vplyv tureckého jarma na dejinný vývoj rumunského ľudu, hatenie spoločenského a hospodárskeho vývoja (hatenie vývoja výrobných síl, zagrárčenie miest, obmedzenie tovarovej výroby, znevoľnenie roľníctva atď.). Tak isto sa dokázalo, že tieto vážne dôsledky tureckej nadvlády umožnilo stotožňovanie sa vysokej šľachty so záujmami tureckej nadvlády a jej spolupráca s Turkami tak na poli podrobenia rumunských kniežatstiev pod turecké jarmo, ako aj na poli udržiavania tureckého tyranstva. Práve preto nebolo možné odlúčiť boj proti tureckým utlačovateľom od boja proti utlačateľským bojarom, preto zlúčenie triedneho boja s protitureckým bojom charakterizuje celé stredoveké dejiny Rumunska.

Podobne dokázali výskumy stredoveku, že ťažké polohenie rumunských kniežatstiev v stredoveku nezaprípčila iba vnútorná zrada bojarstva, ale aj neistá medzinárodná situácia, že v najťažších časoch rumunské kniežatstvá nedostali podporu od európskych mocností, ani od tých, ktoré tak isto ohrozovalo turecké nebezpečenstvo. Za takýchto okolností podporovala iba jediná európska mocnosť rumunské kniežatstvá v boji proti Turkom a Tatórom, a to Rusko. V každej vážnej chvíli boja proti tureckému jarmu Rusko podporovalo boj rumunského ľudu (v čase Štefana Veľkého a Petra Rareša, v čase povstania roku 1574, koncom XVI. stor. v spoločnom protitureckom boji Rumunov a Maďarov, v povstaní rokov 1657—1660). Úloha Ruska sa ukázala rozhodnou najmä v čase rumunsko-tureckej vojny v XVIII. stor., ktorá vyvolala na území našej vlasti široké hnutie ľudu a urýchlila rozpad feudalizmu.

Aj výskumy na poli novoveku a najnovšieho veku priniesli významné výsledky. Tak napríklad osvetlili jednotlivé otázky súvisiace s povstaním roku 1821, ktoré buržoázna historiografia označovala za výlučné povstanie proti fanariotom. Takto sa dokázal národný (protiturecký) a spoločenský (protibojarový) charakter povstania. Buržoázno-veľkostatkárske zriadenie po dlhý čas ukrývalo pramene vzťahujúce sa na to. Jednotlivé výskumy odkryli podobne úzke styky povstania roku 1821 s oslobodzovacími hnutiami susedných krajín, najmä s ruským hnutím dekabristov. Iné výskumy dokázali, že medzi rokmi 1821 a 1848 nenastala nijaká prestávka, že toto obdobie charakterizuje celý rad revolučných vrní a pohybov.

Bádatelia novovekých dejín osvetlili aj početné otázky súvisiace s revolučným rokom 1848. Tak napríklad úplne vyvrátili buržoáznu teóriu, podľa ktorej bolo hnutie roku 1848 iba akousi za zahraničia donesenou, doma však nezakorenenu revolúciou. Poukázali na skutočné hybné sily revolúcie roku 1848, na situáciu rozličných spoločenských tried zúčastnených na revolúcii. Takto sa dokázalo, že buržoázia sčasti už vtedy zradila vec revolúcie, že vtedy položili základy „strašidelného spoločenstva“ buržoázie a veľkostatkárov a že táto počiatková zrada buržoázie (nesplnením požiadaviek ľudu) bola hlavným činiteľom, ktorý pochoval revolúciu roku 1848. Práve preto sa ukazuje úloha revolučného demokrata Nicolae Bălcescu v takom jagavom svetle, lebo predstavoval najpokrokovejšie zmýšľanie svojej doby, zo všetkých síl bojoval za zachovanie buržoáznodemokratického rázu revolúcie roku 1848 a ukázal správnu cestu, ktorá vedie k revolučnému riešeniu národnej otázky.

Z príležitosti 75. výročia začiatku vojny za národnú nezávislosť Rumunska vznikol rad štúdií, ktoré vrhli svetlo historickej pravdy nielen na pokrokový, spravodlivý ráz tejto vojny, ale aj na rozhodnú úlohu ľudových mäs v tejto vojne a na stanovisko celej rumun-

skej spoločnosti vo veci národnej nezávislosti. Takto poukázali na zradcovskú úlohu veľkostatkárskej triedy, ktorá sa stavala proti odtrhnutiu krajiny od tureckej Porty; ďalej na nerozhodnosť veľkej časti buržoázie, ochotnej na ústupky a v protiklade k tomu na rozhodný vlastenecký postoj dedinských roľníckych mäs a mestského robotníctva. Aj dokumenty uverejnené v súvislosti s vojnou rokov 1877—1878 ukázali, že pomoc Ruska, rumunsko-ruská vojenská družba zohrali rozhodnú úlohu pri získaní našej štátnej nezávislosti a že postoj Ruska v porovnaní s otvoreným nepriateľstvom Anglicka, Nemecka a Rakúska voči veci rumunskej nezávislosti jasne ukázal, kto bol v priebehu čias skutočným priateľom Rumunska a kto mu bol nepriateľom.

Novšie štúdie v značnej miere prispeli k spoznaniu začiatkov vývinu rumunského revolučného hnutia (najmä v sedemdesiatych rokoch XIX. stor.). Z dokumentov o činnosti revolučného hnutia, ktoré vyšli v prvom zväzku zbierky *Vojna o nezávislosť*, jasne vidieť, že rumunské revolučné hnutie sa vyvinulo pod vplyvom ruského revolučného hnutia. Tieto štúdie a dokumenty značne prispeli aj k spoznaniu začiatkov rozšírenia marxistických ideí v Rumunsku. Tieto idey sa začali šíriť stále viac na začiatku osemdesiatych rokov XIX. stor.

Uverejnenie dokumentov vzťahujúcich sa na dejiny novoveku a najnovšieho veku, ktoré sa donedávna ešte ponevierali po archívoch, vrhli svetlo na ráz a silu ľudových bojov z konca XIX. a začiatku XX. stor. Takto sa umožnilo dôkladnejšie poznanie roľníckych povstaní z rokov 1888 a 1907 a robotníckych pohybov z posledných desaťročí XIX. a prvých desaťročí XX. stor. Takto sa znova dokázala odporná úloha smrteľného nepriateľa ľudových mäs, buržoázno-veľkostatkárskeho zriadenia, vykonávateľa hrozných masakrov (napríklad vyvraždenie 15 000 roľníkov v povstaní roku 1907) a súčasne aj hnusný postoj, ktorý zaujala hlavná opora buržoázno-veľkostatkárskeho zriadenia, pruská monarchia.

Pod vedením Ústavu dejín strany vyšli prvé zväzky dokumentov o bojoch Komunistickej strany Rumunska. Tieto dokumenty osvetlili okolnosti založenia revolučnej strany robotníckej triedy a prvých bojových rokov strany až po obdobie ilegality. Týmto sa znova dokázalo, že po prvej svetovej vojne a za okolností stupňovaného vykorisťovania ľudových mäs, keď bola krajina vždy viac vydávaná napospas imperializmu, strana robotníckej triedy bola jediná skutočná vlastenecká sila, ktorá bojovala za spoločenské a národné oslobodenie rumunského ľudu.

Štúdie vydané pod vedením Ústavu dejín strany a Historického ústavu Akadémie vied Rumunskej ľudovej republiky vyriešili aj jednotlivé otázky súvisiace s imperialistickým podrobením a obdobím priprav protisovietskej vojny. Materiál uverejnený v týchto štúdiách znova upevnil základný zákon dejín Rumunska, podľa ktorého vládnuce triedy boli vždy zradcami najsvätejších záujmov rumunského ľudu. Dokázalo sa bezvýhradne, že buržoázia a veľkostatkári predali Rumunsko zahraničným kapitalistom. Usporiadávali hrozné masakry v krajine v čase hospodárskej krízy, prispeli k okypteniu hraníc Rumunska, pripravili smrť mnohých tisícov Rumunov na východnom fronte.

Výsledky dosiahnuté na poli historického bádania v rokoch 1944—1954 nám však nedovolia zabudnúť na veľké nedostatky práce našich historikov. Vedecké zasadnutie v decembri 1953 poukázalo na niektoré hlavné nedostatky našej historiografie. Cennou pomocou nám bol teoretický časopis Ústredného výboru Robotníckej strany Rumunska *Lupta de Clasă* (Triedny boj) so svojim článkom *Oprava učebnice dejín Rumunskej ľudovej republiky — čestná úloha našich historikov*. Tento článok poukázal na to, že vydanie učebnice znamená dôležitý medzník na ceste k skutočnej vedeckej práci o dejinách Rumunskej ľudovej republiky, pričom kritizuje aj nedostatky učebnice. Tieto nedostatky skutočne odzrkadľujú terajší stav našej historiografie, ako že nevyšli ešte v dostatočnom počte také vedecké štúdie a monografie, ktoré by sa dôkladne zaoberali dôležitými otázkami a obdobiami dejín nášho ľudu. Spomenieme tu iba tie nedostatky, ktoré sa nám zdajú významnejšie.

Dodnes nevyšla ani jediná dôkladná vedecká štúdia o procese vzniku rumunského ľudu.

Neštudovalo sa právne postavenie poddaných v dostatočnej miere. Ani jednotlivé roľnícke vzbury sa neskúmali dost dôkladne. Nevenovala sa pozornosť rozličným formám ľudového boja proti tureckým utláčateľom a bojarským vykorisťovateľom. Príznačné bojové formy XVII. a XVIII., ba sčasti aj prvej polovice XIX. stor. korenia hlboko v našich ľudových tradíciách; folklór je jasným svedectvom prejavov tohto revolučného boja.

Nevyriešila sa otázka časového ohraničenia feudalizmu a kapitalizmu, nemáme dostatočne dôkladné štúdie o rozpade feudalizmu, o vynoreni sa kapitalistických prvkov v období feudálneho zriadenia, o manufaktúrach pracujúcich s poddanými a námezdnými robotníkmi, o vzniku kapitalistickej tovarovej výroby. Naši bádatelia venovali veľmi málo pozornosti otázkam hospodárskeho vývoja krajiny. Veľmi slabá je aj spolupráca medzi hospodárskymi odborníkmi a historikmi. Niet dôkladných štúdií o priemyselnom vývoji krajiny a o vnikaní kapitalizmu do oblasti poľnohospodárstva. Z týchto nedostatkov vyplýva, že nebolo možné dostatočne analyzovať ani proces utvorenia a vývinu robotníckej triedy, ktoré treba dať do súvislosti s vývojom výrobných síl a výrobných vzťahov. Práve preto treba dôkladne študovať špecifické okolnosti, za ktorých prebiehala priemyselná revolúcia v Rumunsku.

Veľmi málo štúdií máme aj o bojoch robotníctva a o jeho hospodárskych a politických štrajkoch. Nie sú ešte napísané dejiny rumunského odborového hnutia, rumunských odborov. Nepreštudoval sa ešte dostatočne proces splynutia robotníckeho hnutia a vedeckého socializmu, boj proti oportunizmu, reformizmom a zracom robotníckeho hnutia, zápas vedený za utvorenie marxisticko-leninskej strany robotníckej triedy. Naši historici vo svojich prednáškach, štúdiách a iných prácach nevychádzajú vždy z jedine platnej zásady, že pri študovaní spoločenského a politického života súčasnosti treba mať predovšetkým na zreteli boj najpokrokovejšieho prvku spoločnosti, robotníckej triedy. Vzhľadom na obdobie po 23. auguste 1944 neštudovali ešte dostatočne úlohu strany robotníckej triedy, spojenca pracujúcich roľníkov ako organizátorky boja vedeného za výstavbu socializmu.

V tematike historických výskumov sa venovalo málo pozornosti otázkam vývoja vedy, kultúry, spoločenského, politického a filozofického myslenia. Aj v tomto ohľade možno pozorovať, že je veľmi slabá spolupráca medzi historikmi na jednej strane a medzi bádateľmi filozofie, hospodárstva, rozličných odvetví vedy, techniky, umenia, folklóru atď. na druhej strane.

Na tieto nedostatky v práci našich historikov upozornili, ako sme už spomenuli, stranícka tlač a zasadania Akadémie vied Rumunskej ľudovej republiky. Príčinu toho, že tieto nedostatky sa ešte neodstránili, treba hľadať v tom, že naši historickí bádatelia neprekovali spoločne a dôkladne rozličné problémy. V dôsledku toho diskusie dostali málo popudu a nevyvinuli sa dostatočne, čo je vážnou prekážkou rozvinutia vedeckej práce, ako aj toho, aby sa tézy klasikov marxizmu-leninizmu dali aplikovať na konkrétne špecifické pomery v našej krajine. Kritiku a sebakritiku sme vykonávali slabó a bojazlivo, a to najmä zbraň kritiky zdola, čo sa ostatne ukázalo aj z príležitosti zasadania v auguste 1954. Týmto sa v značnej miere vysvetlí, prečo sú ešte stále veľké nedostatky v práci vedenia V. odboru a Historického ústavu Akadémie, v hmotnom a mravnom podporovaní historických bádanií a vedeckej tvorivej práce, v metodickom osvojení pracovných skúseností sovietskych historikov, v pomoci rastu mladých kádrov atď.

V záujme toho, aby sa likvidovali nedostatky na poli historiografie, Historický ústav Akadémie vied Rumunskej ľudovej republiky ruka v ruku s historickými katedrami vysokých škôl a s bádateľmi hospodárstva a filozofie majú zorganizovať vedecké konferencie o najzákladnejších otázkach rumunských dejín na základe celého radu vhodne pripravených referátov.

Vychádzajúc z týchto konferencií treba potom kolektívnym alebo individuálnym hľadáním začať študovať a riešiť doteraz ešte nejasné problémy.

Toto je iba krátke súhrnné hodnotenie výskumov, ktoré vykonala rumunská historiografia za desať rokov, uplynutých od oslobodenia našej vlasti hrdinskou Sovietskou armádou. Nemohli sme sa ani zďaleka dotknúť všetkých problémov, ktoré doteraz rumunskí historici už vyriešili, vybrali sme z nich iba niektoré z najvýznamnejších.

Nedávno vydala Akadémia vied Rumunskej ľudovej republiky na počesť 23. augusta dva veľké zväzky pod názvom *Štúdie a referáty vzťahujúce sa na dejiny Rumunska*. Tieto dva zväzky obsahujú časť prác zasadania konaného v decembri minulého roku z odborov historickej, filozofickej, hospodárskej a právnej vedy, štúdie, ktoré sa vzťahujú na najvýznamnejšie otázky dejín našej krajiny a ktoré sú začiatkom príprav k veľkej súhrnnej práci *Dejiny Rumunskej ľudovej republiky*. Tieto dva zväzky sú cenným vyhodnotením vývoja

historickej vedy za toto slávne a chvályhodné desaťročie a súčasne veľmi hodnotným darom rumunských historikov vlasti a ľudu.

Ak bádatelia našej historickej vedy využijú skúsenosti sovietskej historiografie, ak budú spolupracovať pri riešení spoločných úloh s historikmi Sovietskeho sväzu a ľudových demokracií, ak budú aplikovať tézy klasikov marxizmu-leninizmu na pomery v našej vlasti, dosiahnu vo svojej práci ďalšie úspechy. Ich výskumy budú znamenať cenný príspevok pri zdvihnutí kultúrnej úrovne ľudu, pri prehĺbení vlastenectva ľudu Rumunskej ľudovej republiky, tvoriaceho dejiny a hrdinne stavajúceho socializmus.

VOПРОSY ИСТОРИИ, roč. 1955, č. 7—9.

Tri najnovšie čísla oficiálneho vedúceho orgánu sovietskej historickej vedy prinášajú mnoho cenných štúdií, článkov, diskusných príspevkov, recenzií, správ a informácií z rozličných období dejín SSSR a i všeobecnych dejín, zo života a práce sovietskych i zahraničných historikov.

V redakčných úvodníkoch týchto troch čísiel sa odzrkadlili problémy, ktoré stoja v popredí záujmu sovietskej historickej vedy a sovietskych historikov. Úvodník 7. čísla *Za hlboké vedecké skúmanie dejín ukrajinského národa* hodnotí doterajšie výsledky ukrajinských, ruských, bieloruských a iných sovietskych historikov v tejto oblasti (veľa historických prác vyšlo najmä pri príležitosti 300. výročia znovuzjednotenia Ukrajiny s Ruskom) a vytyčuje nové úlohy, nastoľuje nové aktuálne témy, ktorých spracovanie je podmienkou všestranného a hlbokého osvetľovania dejín ukrajinského národa (sociálno-ekonomické dejiny, formovanie ukrajinského buržoázneho národa, formovanie kádrov ukrajinského proletariátu, úloha ľudových mäs v období budovania socializmu a komunizmu a i.). Článok sa dotýka aj otázky výchovy mladých vedeckých kádrov a organizácie vedeckej práce. Úvodník 8. čísla *Voprosov istorii*, ktoré vyšlo z príležitosti X. medzinárodného kongresu historikov v Ríme (v rozšírenom rozsahu a s priloženým anglickým zhrnutím všetkých príspevkov) sú venované otázke ďalšieho upevňovania vedeckých stykov medzi historikmi všetkých krajín. V 9. čísle je uverejnený redakčný článok pod nadpisom *O niektorých otázkach dejín ruského spoločenského myslenia konca 18. a prvej polovice 19. stor.* V ňom sa analyzuje, čo nového v tejto dôležitej oblasti priniesli za posledné roky práce sovietskych historikov a kritizujú sa závažné nedostatky týchto prác (prikrášľovanie skutočnosti, „zlepšovanie“ náhľadov jednotlivých historických dejateľov, nerozlišovanie subjektívnych snáh pokrokových mysliteľov a objektívneho triedneho obsahu ich náhľadov, porušovanie základného princípu historizmu a pod.).

Volá sa po potrebe preskúmať náhľady a činnosť nielen najvynikajúcejších pokrokových mysliteľov, ale aj menej významných predstaviteľov rozličných smerov spoločenského myslenia, osvetliť otázku slaviofilstva a západníctva tridsiatych a štyridsiatych rokov 19. stor., bez analýzy ktorých nie je možné správne pochopiť ani otázku utvárania sa revolučne demokratickej ideológie ap.

Značná pozornosť je na stránkach časopisu *Voprosy istorii* venovaná aj naďalej problému formovania buržoáznych národov a národov socialistických. Č. 7—9 venuje tejto problematike zaujímavú štúdiu S. S. Dmitrijeva *Vznik ruského národa* (č. 7), diskusný príspevok E. J. Kornejčika *Ekonomické predpoklady formovania bieloruského buržoázneho národa* (č. 8) a diskusný príspevok N. V. Mansvetova, V. V. Pimenova a O. I. Čistakova *O formovaní a rozvoji socialistických národov v SSSR* (č. 7). S touto problematikou súvisí aj diskusný príspevok poľského historika S. Pekarczyka *K otázke o formovaní a rozvoji poľskej národnosti*, uverejnený v 8. čísle časopisu.

Otázkami hospodárskeho rozvoja Ruska v období kapitalizmu sa zaoberá štúdia V. E. Motylova *O zvláštnostiach priemyselného rozvoja Ruska na konci 19. a na začiatku 20. stor.* (č. 7) a príspevok L. V. Filimonovovej *Niekoľko poznámok k otázke priemyselného prevratu v Rusku* (č. 8), zatiaľ čo štúdia M. A. Vylcana *Technická rekonštrukcia poľnohospodárstva v rokoch druhej päťročnice* (č. 9) je venovaná kardinálnemu problému rozvoja socialistického hospodárstva.

V č. 9 sú uverejnené aj dva príspevky, čerpajúce z roľníckej problematiky: štúdia P. G. Rydzjanského *Roľníci a mesto v predreformnom Rusku* a diskusný príspevok A. M. Razgona *K dejinám rozkladu roľníctva v druhej polovici 18. stor.*

Viacere príspevky sa venujú otázkam revolučného hnutia. Jubilejnej problematike prvej ruskej buržoáznodemokratickej revolúcie sa dotýka príspevok M. N. Šumilova *Hnutie poľnohospodárskych robotníkov v rokoch 1905—1907* (č. 9) a menší príspevok

K. D. Martinsona *Stávkové boje ríšskych robotníkov roku 1905*, (č. 7). Jednu zo slávnych stránok internacionálnej družby ruského a nemeckého proletariátu — Königsberskému procesu z roku 1904 osvetľuje príspevok O. I. Beřádskej v 9. čísle časopisu.

Z dejín sovietskej epochy nájdeme v časopise štúdiu E. N. Gorodeckého *Boj ľudových mäs za vytvorenie sovietskych štátnych orgánov (1917—1918)* v č. 8 a niekoľko príspevkov do diskusie o periodizácii dejín sovietskej spoločnosti (č. 9).

Rad príspevkov je venovaných problematike z nových a najnovších všeobecných dejín, predovšetkým z dejín ľudovodemokratických krajín. Takými sú štúdia A. D. Bagrejeva *Oslobodenie Poľska sovietskymi vojskami v rokoch 1944—1945* (č. 7), príspevok V. A. Upenika *O robotníckom hnutí v Srbsku v predvečer prvej svetovej vojny* (č. 7) a príspevok bulharského historika K. S. Vasileva *Boj bulharského ľudu proti rozhodnutiu Berlínskeho kongresu roku 1878* (č. 8). Čínsky historik Din-Juan-in uverejnil v č. 8 článok o „ryžovej vzbure“ roku 1910 v Čanša. O pozemkovej reforme v Kórejskej ľudovodemokratickej republike je článok v č. 7. Dejinám robotníckeho hnutia v USA je venovaná štúdia L. J. Zuboka *Robotnícke a socialistické hnutie v USA v rokoch prvej svetovej vojny* (č. 7), zatiaľ čo E. A. Stanenková a E. P. Kandef sa vo svojej štúdii *Z dejín ideovej borby v nemeckom demokratickom hnutí štyridsiatych rokov 19. stor.* (č. 8) nastoľuje a rieši rad otázok z problematiky, ktorá sa v posledných rokoch, najmä v súvislosti so storočnicou revolúcie roku 1848 stala znova aktuálnou.

Voprosy istorii v č. 7—9 prinášajú niekoľko dôležitých štúdií a článkov aj z oblasti starších dejín a z obdobia feudalizmu. Známa sovietska medievalistka V. V. Stoklickaja-Tereškovičová uverejnila štúdiu *Problém tyranie v stredovekých talianskych mestách* (č. 9), v ktorej presvedčivo ukazuje, že hlavnou skutočnosťou, ktorá viedla k utvoreniu milánskej tyranie, najväčšej tyranie v severnom Taliansku, bol tlak ľudových mäs na bohaté vládnúce vrstvy. Iniciatíva na vytvorenie tyranie, ktorá likvidovala ľudové ustanovizne, patrila patricijom. Teória, podľa ktorej tyranii utvárajú ľudové masy, je falzifikovaním dejín. Pozornosť našich historikov si zaslúži štúdia A. I. Ozolina *O medzinárodnom význame českej sedliackej vojny 15. stor.* (č. 8), najmä pre kritické stanovisko, ktoré autor zaujíma k našim najnovším i starším dielam z husitskej problematiky, M. N. Tichomirov v štúdii *Kulikovská bitka roku 1380* (č. 8) rozoberá zmenu pomeru medzi ruskými krajinami a Zlatou hordou v dôsledku víťaznej kulikovskej bitky.

Historiografický charakter má článok P. F. Laptina o problémoch občiny v prácach M. M. Kovalevského. Autor v ňom hodnotí Kovalevského prinos pre štúdium rodinnej občiny a kriticky hodnotí jeho neskoršie pokusy dokázať možnosť, ba nevyhnutnosť zachovania ruskej občiny v podmienkach kapitalistickej výroby. Z obdobia feudalizmu Voprosy istorii prinášajú aj menšie články o pobyte B. Chmelnického a jeho syna Tymofeja na Kryme (č. 8) a o numizmatike a o problémoch tovarovo-peňažného obratu v dávnej Rusi (tamtiež). Antického dejinám je venovaný článok M. J. Sergejenkovej o otrokoch-pastieroch v starovekej Itálii (č. 8), článok o rozlúštení krétsko-mykénskych nápisov od J. A. Lenemana (č. 9) a i.

V rubrike Historická veda v SSSR prinášajú Voprosy istorii zprávu z diskusie o vzniku ruského buržoázneho národa (č. 7), o vedeckom zasadnutí venovanom výsledkom archeologických a etnografických expedícií roku 1954 (č. 8), zprávy o návštevhách zahraničných historikov v SSSR (č. 8), o práci Ústavu slavistiky AV SSSR (č. 9), o práci litovských historikov (č. 9) a i. Pre nás je zaujímavý aj zoznam tém dizertácií, autorom ktorých bola roku 1954 udelená hodnosť kandidáta vied (č. 9), pretože z neho veľmi názorne vidieť, aké problematiky sa venujú sovietskimi historikmi a aké témy sa určujú pre kandidátske dizertácie.

V rubrike Historická veda v zahraničí sú uverejnené zaujímavé zprávy o práci bulharských historikov (č. 7), o historickej vede v Iráne (tamže) a v Albánsku (č. 8), prehľad o účasti sovietskych vedcov na medzinárodných kongresoch historikov (tamže), zpráva o sjazde amerických historikov (tamže) a iné.

Zvlášť bohatá je v časopise Voprosy istorii rubrika Kritika a bibliografia. V nej v č. 7—9 nájdeme recenzie časopisu *Sovietska etnografia*, roč. 1953—1954 (č. 7), orgánu čínskych historikov, časopisu *Historické bádania* (č. 8) a časopisu anglických progresívnych historikov *Past and Present* (č. 9), ako aj recenzie a zprávy o nových knihách z dejín SSSR a svetových dejín. Uvedieme aspoň názvy niektorých recenzovaných kníh, ktoré by mohli zaujímať aj našich čitateľov: G. Gabov, *Obščestvenno-političeskije i jilosojskie vzglady dekabristov* (č. 7), *Istoria SSSR, tom II* (č. 8), *Istoria Latvjskoj SSR* (č. 9), I. Guržij, *Razloženie feodalno-krepostničeskoj sistemy v seľskom chozajstve Ukrajiny pervoh poloviny XIX veku* (č. 9), Allen Chat, *Anglijskoje prosojuznoje dvíženie* (Kratkaja istoria). Preklad z angličtiny (č. 7), W. Foster, *Negro people in American History* (č. 7), Franco Venturi, *Il populismo russo*, vol. I—II (Ruské národné

tvo) (č. 8), G. Vernadsky, *The Mongols and Russia* (č. 8), *Anglijskaja buržuaznaja revolucia XVII veka I—II* (č. 8), N. K. Sincha, A. Č. Banerdži, *Istoria Indii*, preklad z angličtiny (č. 8), R. Ju. Vipper, *Rim i ranneje christianstvo* (č. 8), A. Z. Manfred, *Vnešnjaia politika Francii 1871—1891* (č. 9), Dž. Lucatto, *Ekonomičeskaja istoria Italli. Antičnosť i srednie veka*. Preklad z taliančiny (č. 9).

V. Matula — J. Kudláček

ISTORICEFSKI PREGLED č. 3—4, roč. 1955.

Recenzované čísla bulharského historického časopisu prinášajú rad článkov a správ, ktoré sa týkajú starovekých dejín Bulharska, národného obrodnenia a najnovších dejín.

Starovekým dejinám je venovaná zpráva Ivana Venedikova o keltskom nájzde do bulharských krajov v 3. stor. pr. n. l. vo svetle archeologických materiálov (*Keltskoto našestvie v našite zemi prez III v. pr. n. e. pod svetlinata na archeologičeskite materialii*, str. 77—95), v ktorom autor na základe bohatého archeologického materiálu z tráckych nekropolov hovorí o hlbokých zmenách, ktoré sa uskutočnili začiatkom tretieho stor. pr. n. l. v tráckej spoločnosti. Neblahými dôsledkami keltského nájzdu na Trácii vysvetľuje autor značný krok dozaď, s ktorým sa stretávajú bulharskí archeológovia v materiálnej kultúre III. stor. pr. n. l.

Prínosom výskumu problémov spoločenských vzťahov v Trácii a Dácii tesne pred príchodom Slovanov je článok Velizara Velkova *Dedina a mesto v Trácii a v Dácii v IV. a V. stor. n. l. (Seloto i gradat v Trakia prez IV.—V. v. ot n. e.*, stránka 33—55).

Autor rozoberá v článku celý rad dôležitých otázok tohto obdobia, ktoré ešte neboli predmetom štúdia bulharských historikov. Sú to predovšetkým otázky charakteru pozemkových vzťahov, priemyselnej a remeselnej výroby, otázky tried a triednych bojov v tomto období, staviteľstva, odumretie otrokárstva ako základ výrobných vzťahov atď. Veľmi dôležitým problémom tejto práce je otázka kontinuity medzi antickým a stredovekým mestom.

Bulharského národného obrodnenia sa týka článok docenta Nikolaja Kondareva *Ešte raz o ideologii a činnosti Lubena Karavelova (Ošte ved naž za ideologiata na Luben Karavelov*, str. 16—35), ktorý si dáva úlohu určiť správne miesto E. Karavelova v bulharskom národnooslobodzovacom revolučnom hnutí.

V Bulharsku doteraz existujú názory na E. Karavelova ako na revolučného demokra-

ta a ako na liberála. N. Kondarev stojí na pozícii prvého názoru. Robí dôkladnú kritiku zástancov E. Karavelova — liberála. Hľadá korene tohto názoru v buržoaznom vplyve, ktorého sa ešte nezabavili niektorí bulharskí vedeckí pracovníci. Zvlášť kritizuje M. Dimitrova za jeho vyberanie faktov, ktoré kreslia E. Karavelova ako liberála a za jeho zámerne obchádzanie Karavelových revolučných prejavov.

Vzťah V. I. Lenina voči veľkému ruskému demokratovi Gercenovi pomáha autorovi v jeho hodnotení Karavelova ako činiteľa, ktorý často váha medzi liberalizmom a demokratizmom, v ktorom však víťazí demokrat nad liberálom.

Problematickou tohto obdobia sa zaoberá aj zpráva P. T. Tončeva *Levski v Kotle a vznik Kotlenského revolučného výboru (Levski v Kotel i sastavianeto na Kotlenskia revolucionen komitet*, str. 56—60). Nové materiály uverejnené v zpráve vrhajú svetlo ešte na jeden úsek obetavej práce Levského, na jeho znaky o vybudovanie pevných organizačných foriem bulharského národnooslobodzovacieho hnutia.

Prínosom k reštaurácii životopisu ďalšieho veľkého bulharského revolucionára Stefana Karadžu sú dva nové doklady (str. 62—63), ktoré osvetľuje jeho činnosť roku 1868 a účasť na druhej bulharskej légii v Beograde.

Z najnovších bulharských dejín je tu článok Cv. Todorovej *O počiatkoch revolučného robotníckeho mládežníckeho hnutia v Bulharsku (Za načaloto na revolucionoto robotničesko dvizhenie u nas*, str. 39—61). Vo svojom v tomto smere priekopníckom článku rozoberá autorka bohatú históriu začiatkov mládežníckeho hnutia v Bulharsku. Utvoriac roku 1912 Mládežnícky sociálnodemokratický sväz, dala strana tesných socialistov do rúk mládeže pevnú zbraň pre jej boj proti vplyvu buržoaznej ideológie a vytvorila si takto rezervu mladých síl. Týmto sa strana tesných socialistov v otázke mládeže veľmi približuje boľševickej strane Ruska.

Článok Voj. Božinova sa zaoberá účasťou národno-demokratického Bulharska vo vojne proti hitlerovskému Nemecku (*Učastieto na narodnodemokratičeska Balgaria vav vojnata protiv hitleristka Germanija*, str. 3—38). Autor sa zaoberá zvláštnymi podmienkami, za ktorých viedol bulharský ľud po boku Červenej armády poslednú fázu svojho boja proti fašizmu, etapy vojny a prínos bulharskej ľudovej armády.

Vlastenecká vojna bulharského ľudu bola veľkým prínosom k upevneniu medzinárodnej autority Bulharska a umožnila uzavretie pre vtedajšie podmienky tej najspravodlivejšej mierovej zmluvy. Bola pokračovaním a

záverom hrdinského boja, ktorý začal bulharský ľud prvý v Európe ešte v septembri 1923 proti fašizmu.

Z nových bulharských historických prác sú v treťom a v štvrtom čísle I. P. recenzované: *sborník Postavenie bulharského ľudu pod tureckým jarmom* — doklady a materiály a *Z archívu Konstantina Jirečka* — dopisy a doklady, ako aj kniha *Ilegalne letáky bulharskej komunistickej strany*.

H. Vajsová

KWARTALNIK HISTORYCZNY roč. LXII.
č. 2—5.

V 3. čísle minulého ročníka nášho časopisu priniesli sme zprávu o l. č. ústredného orgánu poľskej historickej vedy Kwartalniku Historycznym. Od tej doby dostali sme ďalšie štyri čísla tohto časopisu, ktoré si pre svoj bohatý a významný obsah zaslúžia, aby sme im venovali pozornosť.

2. číslo Kwartalniku Historycznego prináša úvodník z pera u nás dobre známeho poľského historika Witolda Kulu *Rok Mickiewicowski*, napísaný z príležitosti stého výročia smrti veľkého poľského revolučného básnika Adama Mickiewicza. Toto jubileum stáva sa v Poľsku nielen príležitosťou k zhodnoteniu osobnosti tohto veľikána poľskej kultúry, ale aj k rozpracovaniu celého radu otázok hospodárskeho, politického a kultúrneho života úzko súvisiacich s národnoslobodzovacím bojom poľského ľudu a s konštituovaním poľského buržoázneho národa. V úvodníku uvádza sa aj bohatý pracovný program poľských historikov, smerujúci k objasneniu týchto problémov. Úvodník W. Kulu bude zaujímať i našich historikov, ktorí v tomto roku štyrovskej storočnice stoja pred podobnými úlohami.

Po úvodníku nasleduje štúdia poľského historika Andrzeja Poppého *U źródeł postępowej historiografii szlacheckiego rewolucjonizmu: Zorian Dolęga Chodakowski (1784—1825)*. V nej autor na pozadí širokej dobovej charakteristiky opisuje život a rozoberá dielo významného poľského dejateľa, príslušníka pokrokovej šľachtickej generácie, ktorá zohrala významnú úlohu v poľskej historiografii na prelome 18. a 19. storočia. Zorian Dolęga Chodakowski (vl. m. Adam Czarniecki), ktorý bol prvým poľským historikom Slovanstva, zastával vo svojich dielach pokrokové názory, prejavujúce sa v kritike feudálneho zriadenia i jemu slúžiacej cirkvi.

V štúdiu *Zabór pruski w dobie powstania styczniowego* venuje Felix Heinrich Gentzen pozornosť národnoslobodzovaciemu boju v rokoch 1861—1863 na poľskom území, ktoré bolo pod pruskou okupáciou. Autor rozoberá pomer nemeckej liberálnej buržoázie k to-

muťo hnutiu a podrobne si všima účasti ľudových mäs v tomto boji.

V ďalšej štúdiu, *Łud Polski — Gromada rewolucyjna Londyn*, skúma Wisława Knapowska na základe novoobjavených materiálov činnosť poľskej emigrantskej skupiny, ktorá pod týmto názvom existovala v Londýne v rokoch 1846—1863. Knapowska podrobne líči metódy práce tejto skupiny, všima si jej stykov s Poľskom a poukazuje na úlohu, akú zohrala v poľských povstaleckých akciách v šesťdesiatych rokoch minulého storočia.

Problematike vzniku a rozvoja poľskej národnosti je venovaná významná stať Stanisława Pierkaczyka *Kilka uwag w sprawie kształtowania się i rozwoju narodowości polskiej*. Autor na základe poučení klasikov marxizmu-leninizmu a rozboru prameňov prichádza v nej k záveru, že poľská národnosť vytvorila sa na prelode 10. a 11. storočia. K jej počiatočnému rozvoju aktívne prispel vznik ranofeudálneho poľského štátu. Na druhej strane feudálna rozdrobenosť, ktorá potom nasledovala, v značnej miere spomaľovala tento počiatočný rozvoj. Pierkaczyk sleduje potom v hlavných kontúrach rozvoj poľskej národnosti až do 18. storočia, poukazujúc pritom na okolnosti, ktoré podporovali alebo spomaľovali tento proces. Štúdia o vytvorení a rozvoji poľskej národnosti vzbudí u našich historických pracovníkov iste živý záujem.

Bohatá je v 2. č. Kwartalnika Historycznego aj rubrika diskusií. V nej je na prvom mieste uverejnený rozsiahly diskusný príspevok Jerzyho Kulczyckiego *Zagadnienie systematyki kryteriów periodyzacji oraz prawidłowości i specyfiki rozwoju historycznego*, v ktorom si autor kladie za cieľ uviesť do systému kritériá, ktoré treba uplatňovať pri periodizácii všeobecných dejín. Ďalej je v tejto rubrike uverejnená stať Wandy Moszczeńskiej *Czy historia historiografii jest wąską specjalnością?*, ktorá je príspevkom do diskusie o dejinách poľskej historiografie prebiehajúcej už dávnejšie na stránkach tohto časopisu. Diskusný príspevok Kazimierza Budyzka *Zagadnienia kultury w podręczniku historii Polski* podrobne kritike nedostatočné spracovanie vývinu poľskej kultúry v l. zv. vysokoškolskej učebnice dejín Poľska.

V rubrike prameňových príspevkov odtláča Adam Kersten novoobjavené dokumenty k roľníckemu povstaniu pod vedením Kostku Napierskeho roku 1651 (*Nowe materiały do powstania pod wodzą Kostki Napierskiego*).

Z recenznej časti okrem recenzií a zpráw o najnovších poľských historických publikáciách zaujme našich čitateľov najmä kritická recenzia prehľadného spracovania maďarských dejín, *A magyar nép története* z pera

poľského historika Jana Reychmana. Ďalej recenzia práce T. Lamoša *Bibliografia k archívom na Slovensku* od Jerzyho Senkowského.

V zpráвах o vedeckom živote v zahraničí prináša Stanislaw Michalkiewicz hodnotný článok o prácach sovietskych historikov týkajúcich sa rozvoja vnútorného trhu v Rusku v období vytvárania sa kapitalistických výrobných vzťahov (*Badania historyków radzieckich nad formowaniem się rynku wewnętrznego. Rosji w okresie kształtowania się stosunków kapitalistycznych*).

3. č. Kwartalniku Historycznego prináša na prvom mieste významnú štúdiu známeho poľského medievalistu Kazimierza Tymienieckiego, *Przemiany w stroju polskiej wsi wczesnofeudalnej a ich wpływ na wzrost sił wytworczych*. Autor na základe podrobnej analýzy prameňov z 12. a 13. storočia poukazuje v nej na zmeny, ktoré prebiehali v hospodárskom a spoločenskom zriadení ranofeudálnej poľskej dediny. Tymieniecki všimá si vo svojej štúdiu hlavne rozvoja výrobných síl v poľnohospodárstve a postupného prechodu od hospodárenia občinového k hospodáreniu feudálnemu.

V ďalšej štúdiu, *Powstanie zbrojne łódzkiego proletariatu w r. 1905*, Pavel Korzec podrobne opisuje a hodnotí hnutie poľského robotníctva v Lodži, ktoré pod vedením sociálnodemokratickej strany Poľska a Litvy povstalo so zbraňou v ruke v dňoch 21.—23. júna 1905 proti politickému a sociálnemu útlaku ruského cárizmu.

V rubrike diskusií je uverejnená stať Mariana H. Serejskeho *Miejsce pozytywistycznej szkoły warszawskiej w historiografii polskiej XIX. stulecia*, ktorá je ďalším príspevkom do diskusií o dejinách poľskej historiografie.

Medzi pramennými príspevkami odlišá Irena Koberdowa niekoľko dokumentov k poznaniu osobnosti R. Traugutta, jedného z vedúcich postáv poľského oslobodeneckého boja roku 1863 (*W sprawie stosunku Traugutta do udziału mas ludowych w walce wyzwolenczej*). Andrzej Wojtkowski prináša nové doklady o nemeckých osvieteniských publicistoch J. E. Biesterovi a dr. Kausehovi, ktorí mali priateľské vzťahy k Poľiakom (*Jeszcze o przyjaznych Polsce publicystach niemieckiego Oświecenia*). Olgierd Górka podáva opis a obsah neznámej tatarskej kroniky z rokov 1644—1650, ktorá obsahuje cenné pramene k dejinám Poľska v XVII. storočí (*Nieznama kronika tatarska lat 1644—1650*).

Z nových poľských historických prác je podrobne recenzovaná v tomto čísle kniha Jana Baszkiewicza *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII a XIV wieku*, známym poľským historikom Gerar-

dom Labudom. Z prác pokrokových nemeckých historikov recenzujú poľskí historici K. Popiolek a H. Zieliński I. zv. dokumentov k dejinám nemeckého robotníckeho hnutia, ktorý vyšiel pod názvom *Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. I.*

Zo zpráw zaujme pozornosť našich historikov článok *O pracy Instytutu Słowiaoznawstwa Akademii Nauk ZSRR*, ktorý napísal zástupca riaditeľa tohto ústavu, sovietsky historik I. A. Chrienov.

V 4.—5. dvojčíslu Kwartalniku Historycznego uverejnená je na prvom mieste štúdia Stanisława Kalabińskiego a Feliksa Tycha *Walki mas chłopskich w Krolewstwie Polskim w rewolucji 1905—1907*. Autori skúmajú v nej položenie poľského roľníctva, ako aj jeho zápas proti hospodárskemu a politickému útlaku cárskeho režimu v období prvej ruskej buržoáznej revolúcie. Poukazujú na skutočnosť, že tieto zápasy roľníctva prebiehali v úzkej súvislosti s bojom ruského a poľského proletariátu proti cárskemu despotizmu.

V dvojčíslu je ďalej uverejnená štúdia Henryka Zinsa, *Położenie ludności chłopskiej na Warmii w I. połowie XVI w.*, v ktorej autor skúma situáciu poddaného ľudu vo Varmii v dvadsiatych rokoch 16. storočia, keď po potlačení roľníckych nepokojov sa pomery poddaných veľmi zhoršili.

Ďalšie štúdie Mariana Zgórniaka, *Rola plebanii w wyzysku chłopstwa i jego walce klasowej na wsi małopolskiej w II. połowie XVIII wieku*, Donalda Steyera, *Położenie i walka robotników portowych i marynarzy w sanacyjnej Gdyni* a Adama Schaffa, *Prezentyzm-dominujący kierunek relatywistyczny we współczesnej historiografii amerykańskiej*, dopĺňujú bohatý a hodnotný obsah tohto dvojčísla.

V rubrike diskusií sú uverejnené príspevky Tadeusza Jedruszczaka, *W sprawie drugiego powstania śląskiego* a Waclawa Odyńca, *Z badań nad rozwarstwieniem wsi na Pomorzu w XVIII w.*

Pramenný príspevok Eгона Vielrosho *Próba szacunku wpłiat ludności na świętopietrze w Polsce w wieku XIV—XVI*, ukazuje, v akej miere vykorisťovala poľský ľud v minulosti pápežská stolicia.

V bohatej recenznej časti dvojčísla Alina Szklarska podrobne recenzuje a hodnotí vydanie výboru politických stať českých radikálnych demokratov, ktorých vydanie pripravil K. Kosík (*Čeští radikální demokraté, Výbor politických stať, Praha 1953*).

V zpráвах o vedeckom živote v Poľsku je podrobne zachytený priebeh pracovnej konferencie poľských historikov, konanej z príležitosti stého výročia smrti Adama

Mickiewiczza (*Konferencia Mickiewiczowska historikow i historyków filozofii*). V zpráвах o vedeckom živote v zahraničí uverejnený je preklad referátu maďarského historika Ęrika Molnára, v ktorom podáva obraz o vývine maďarskej historickej vedy za posledných 10 rokov (*10 lat węgierskiej nauki historycznej*).

P. H.

SZAZADOK, roč. 89 (1955), číslo 3.

Tretie číslo časopisu Maďarskej historickej spoločnosti Szazadok (ročník 1955) venuje pozornosť predovšetkým 10. výročiu oslobodenia Maďarska Sovietskou armádou. Okrem prejavu K. V. Ostroviľanova, podpredsedu Akadémie vied SSSR, predneseného pri otvorení spoločného zasadnutia historickej sekcie a Historického ústavu AN SSSR v Moskve 31. marca 1955 (str. 329—350), uverejňujú Szazadok otvárací prejav predsedníčky Maďarskej historickej spoločnosti E. Andicsovej na spoločnom zasadnutí Maďarskej akadémie vied a Maďarskej historickej spoločnosti 26. marca 1955 (str. 331—333). Erzsébet G. Fazekas publikuje dve kapitoly z pripravovanej rozsiahlejšej štúdie o oslobodení Maďarska a vzniku ľudovej demokracie v Maďarsku (str. 334—358). Autorka sa zaoberá problémom druhej svetovej vojny a demokratickej revolúcie, predovšetkým zástojom Maďarskej robotníckej strany a vznikom Maďarského frontu národnej nezávislosti, pre ktorý vypracovala v decembri jeho vedúca zložka, Komunistická strana Maďarska, program o desiatich bodoch. Základnou úlohou demokratickej premeny bolo zničenie sústavy veľkostatkov pomocou pozemkovej reformy, teda rozdelenie pôdy. Odstránenie zvyškov feudalizmu bolo prvým cieľom strategickéj povahy huržoáznej revolúcie, kým ľudovodemokratická revolúcia v Maďarsku mala povahu antifašistickej, protiimperialistickej a protifeudálnej revolúcie. Akčný program Maďarského frontu národnej nezávislosti, vedeného robotníckou triedou na čele s Komunistickou stranou Maďarska, poskytoval možnosti, aby sa toto zoskupenie síl mohlo stať vedúcou silou a zložkou demokratickej premeny. V ďalšej časti svojho príspevku sa Fazekasová podrobne zaoberá charakteristickými znakmi a prejavmi taktiky a stratégie maďarských komunistov v čase obsadenia Maďarska Nemcami. Na rozdiel od pripravovaných a sčasti už publikovaných táz *Učebnice čs. dejín*, pripravovanej historickými ústavmi našich Akadémií, Historický ústav Maďarskej akadémie vied, ktorý pripravuje učebnicu maďarských dejín, postupne publikuje už obšírnejšie texty tejto učebnice. V 3. čísle časopisu

Szazadok je uverejnená časť tejto učebnice, v ktorej sa Pēter Hanák zaoberá obdobím prehlbenia krízy dualizmu v prvých rokoch XX. storočia. Zvlášť upozorňuje na rozvoj kapitalizmu a na politickú situáciu Uhorska, na preskupovanie politických síl a straníckych pomerov v tábore vládnúcich tried a na rozmaeh hnutia robotníckej triedy a roľníctva na začiatku XX. storočia, ako aj na rozmáhanie sa oportunistmu v sociálnej demokracii Uhorska (str. 359—414). K tejto kapitole uvádza Hanák veľmi bohatú literatúru. István Dolmányos sleduje v článku *Ohlasy dekabristickeho povstania v Uhorsku* (str. 425—450) veľmi podrobne, či a aké malo toto sprisahanie odraz na uhorské pomery a konštatuje, že priateľské prijatie tohto povstania v Uhorsku znamená prvú počiatky stykov revolučného Ruska s pokrokovými hnutiami Uhorska. Károly Vörös podrobne informuje o priebehu diskusie o texte prvej časti druhého dielu vysokoškolskej učebnice uhorských (maďarských) dejín, ktoré sa zaoberajú obdobím od roku 1790 až do roku 1849 (str. 451—470). Účastník konferencie o husitskom hnutí konanej v dňoch 26.—27. novembra 1954 v Libliciach, György Székely referuje o jej priebehu (str. 477—486). V časti referátov referuje Ęva Gálová o publikácii *Dokumentumok hazánk felszabadulásának és a magyar népi demokrácia megszületésének történetéből* (*Dokumenty z dejín oslobodenia našej vlasti a o vzniku ľudovej demokracie*), ktorú zostavili László Dér, Mária Mayer a Ęva Szabó a vydalo nakladateľstvo Szikra v Budapešti roku 1955 (str. 487—490). Erzsébet Nagy recenzuje knihu *Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790* (*Štúdie k dejinám roľníctva v Uhorsku v rokoch 1711—1790*), ktorú za redakcie Györgya Spiru vypracoval kolektív Historického ústavu Maďarskej akadémie vied a vydalo Akademické vydavateľstvo v Budapešti roku 1953 (str. 490—496). Oszkár Sashegyi referuje o knihe D. Kosáryho *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába II. (Úvod do prameňov a literatúry k uhorským dejinám)*, ktorú vydalo nakladateľstvo Művelt nép v Budapešti roku 1954 (str. 503—505). Ęma Ledererová má napokon nekrológ o zosnulom maďarskom historikovi S. Domanovszkom. Okrem toho sú na konci čísla zprávy o činnosti maďarských historikov.

Fr. Bokes

ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTSWISSENSCHAFT č. 3 a 4, roč. 1955.

Tretie číslo dvojmesačnika nemeckých marxistických historikov prináša na prvom mieste štúdiu Lory Kaimovej *Gottfried*

August Bürger und die Französische Revolution (Gottfried August Bürger a Francúzska revolúcia), ktorá je výťahom z obsiahlejšej literárnohistorickej práce autorky. Veľký nemecký básnik XVIII. storočia je tu predstavený ako neochvejný prívrženec a obdivovateľ francúzskej revolúcie, ktorý zo svojej pozície neustúpi ani vtedy, keď sa vo Francúzsku dostali k moci tie najradikálnejšie živly, ktoré smrteľne postrašili nejedného buržoázneho intelektuála v Nemecku. Ďalšou štúdiou tohto čísla je práca sovietského historika S. B. Kahna, *Die Befreiungskriege von 1813 in der deutschen historischen Literatur (Osloboditeľská vojna roku 1813 v nemeckej historickej literatúre)*, ktorá podáva zásadné zhodnotenie veľmi bohatej literatúry o osloboditeľskej vojne proti Napoleonovi a bola prvýkrát uverejnená vo februárovom čísle Voprosov istorii.

V diskusnej rubrike je ďalší materiál o vysokoškolskej učebnici nemeckých dejín, ktorej časopis od začiatku venuje veľkú pozornosť; autoraz rozoberá Albert Schreiner v obsiahlej stati ďalšie kritické pripomienky nemeckých a zahraničných historikov k tézom tretieho zväzku učebnice (1918—1945). V čísle vyniká ešte stať Günthera Schmerbacha: *Dokumente zum faschistischen Terror gegen die Arbeiterbewegung (1933—1934) (Dokumenty fašistického teroru proti robotníckemu hnutiu)*, v ktorej autor metodicky veľmi dobre zlúčil publikovanie dokumentov s ich komentovaním. Jeho stať sa zväčša opiera o materiály pruského Ministerstva vnútra, na čele ktorého stál Göring, ktoré sú teraz v poľských archívoch.

V štvrtom čísle časopisu je na prvom mieste dôležité uznesenie ústredného výboru SED o zlepšení bádania a vynučovania histórie v NDR, ktoré rozoberá úspechy i nedostatky doterajšej práce a vytyčuje ďalšie úlohy v oblasti bádania, výchovy vedeckých kádrov, poslucháčov a ideologickej práce. V ďalšom profesor Leo Stern, povýšený pred nedávnom na riadneho člena Akadémie vied, rozoberá prácu Waltera Ulbrichta *Zur Geschichte der neuesten Zeit (K najnovším dejinám)*, venovanú vývoju v Nemecku za posledných desať rokov. Stern konfrontuje výsledky Ulbrichtovej práce s reakčnou západonemeckou historiografiou, ktorá sa plne postavila do služieb revanšizmu. V čísle je ďalej uverejnená práca nášho historika Františka Grausa *Die erste Krise des Feudalismus (Prvá kríza feudalizmu)*, ktorej tézy poznáme z práce uverejnenej v prvom ročníku Historického zborníka ČSAV. Posledná štúdia Fritza Kleina *Das Hèranreifen einer politischen Krise in Deutschland am Vorabend des ersten Weltkrieges (Dozrievanie politickej krízy v Nemecku v predvečer prvej sve-*

tovej vojny), je rozvedením tiež vysokoškolskej učebnice nemeckých dejín a zaoberá sa rokmi 1919—1914.

Z knižnej historickej produkcie Nemeckej demokratickej republiky sú v číslach recenzované práce: Sborník archívnych dokumentov k vplyvu prvej ruskej revolúcie v Nemecku, vydaný prof. Sternom v sérii dokumentov k nemeckému robotníckemu hnutiu, nová archívna literatúra, práca Johanna Nichtweissa o zbavovaní roľníkov pôdy v Mecklenburgu (*Das Bauernlegen in Mecklenburg*), ktorého prácu o pruskej ceste vývoja kapitalizmu v poľnohospodárstve si u nás všimol J. Mésároš, ďalej práca Karla Griewanka *Der Wiener Kongress und die europäische Restauration 1814/15*, ktorá vyšla v druhom vydaní, a práca Eduarda Wintera *Die Pflege der west- und südslavischen Sprachen in Halle im 18. Jahrhundert (Pestovanie západoslovanských a južnoslovanských jazykov v Halle v 18. storočí)*. Je to už tretia práca slavistu, ktorý intenzívne venuje svoju pozornosť nemeckému univerzitnému mestu, na ktorom vyštudovali celé desiatky slovanských národných buditeľov.

Bibliografická rubrika tretieho čísla prináša súpis historických prác vedeckých časopisov vysokých škôl Nemeckej demokratickej republiky. Treba upozorniť na práce Othmara Feyla, recenzenta Winterovej práce, uverejnené vo vedeckom časopise univerzity v Jene (*Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich - Schiller Universität Jena, Gesellschafts - und sprachwissenschaftliche Reihe*) o vedúcom postavení uhorských krajín v medzinárodných duchovných dejinách jenskej univerzity (ročník II, číslo 4/5) a o živote a diele Jána Kollára a o prínose jenskej univerzity k slovansko-nemeckému priateľstvu (ročník I, 1951—52, č. 1.). V štvrtom čísle je ďalší súpis prác historikov ľudových demokracií a SSSR.

A. Špiesz

A. ZAJACZKOWSKI — J. REYCHMAN,
ZARYS DYPLOMATYKI OSMANSKO-TURECKIEJ. Warszawa 1955, strán 166. Vydala Poľská akadémia vied.

Je známe, že Poľsko bolo po dlhý čas v priamych stykoch so susednou osmanskou ríšou a s tatárskymi chanátmi. Poľská historiografia si preto všimla dejín vzájomných vzťahov poľsko-tureckých a poľsko-tatárskych. Na poľskej pôde sa tiež zachovalo značné množstvo orientálneho diplomatického materiálu, najmä osmansko-tureckého. Tento archívny materiál sa však zatiaľ používal iba v nepatrnej miere, hoci Poliáci sa môžu chváliť radom významných orientalistov. V ostatných rokoch sa poľská orien-

talistika utešene rozvíjala a plánuje sa výchova nových orientalistických kádrov.

Poľskí vedeckí odborníci nemali dosiaľ vhodnú domácu príručku, ktorá by im pomohla pri ťažkom štúdiu orientálnych rukopisov, nachádzajúcich sa v poľských archívoch. Túto medzeru sa pokúsili vyplniť dvaja poľskí orientalisti, prof. A. Zajáčzkowski a J. Reychman, svojou prácou *Zarys dyplomatyki osmańsko-tureckiej*, vydanou roku 1955. Môžeme hneď povedať, že je to užitočná kniha, najmä preto, že staršie príručky osmansko-tureckej paleografie a diplomatiky, ako sú práce Kraeplitz-Greifenhorstove a Feketeho už nie sú na knižkupeckom trhu.

V úvodnej časti svojej knihy vychádzajú autori z náertu doterajšieho štúdia orientálnej diplomatiky vôbec, všímajúc si osobitne vývoj orientálnej paleografie a diplomatiky v Poľsku. Nato podávajú prehľad fondov orientálnych archíválií jednak v Turecku a iných musulmanských krajinách, jednak v Poľsku a ostatných európskych štátoch. Druhú polovicu úvodnej časti *Zarysu* (20 strán) zaoberá bibliografický rozbor publikovaného orientálneho listinného materiálu. Vzhľadom na to, že mnohé state, v ktorých boli uverejnené orientálne a najmä osmansko-turecké listiny, sú roztrúsené po cudzích časopisoch a že preto je veľmi ťažké zachytiť ich bibliograficky, je pochopiteľné, že uvedená bibliografia nemôže byť vyčerpávajúca. Tak napr. iba bibliografia publikácií, ktoré vyšli od začiatku tohto storočia v balkánskych krajinách, najmä v Juhoslávii a Bulharsku, bolo by možno doplniť niekoľkými desiatkami prác. Práve tak pokiaľ ide o zbierky orientálnych rukopisov a najmä o fondy osmansko-tureckého listinného materiálu; aj tu by sa dali doplniť údaje poľských autorov napr. poukazom na ďalšie bohaté archívne fondy bulharské, juhoslovanské alebo rumunské, ktoré sa práve skúmajú a inventarizujú.

Druhá kapitola knihy je venovaná osmansko-tureckej paleografii. Autori sa najprv dotýkajú písacích látok, ktoré sa používali na musulmanskom východe: papyros, pergamén, papier, pero z ťavej kosti alebo z trstiny (*kalem*), farebná tuš, spravidla čierna. Osmansko-turecké a krymsko-tatarské listiny sa písali na papier.

Písmo musulmanských listín je arabské. V osmansko-tureckej diplomatike sa stretávame s rozličnými druhmi arabského písma. Najstarším jeho druhom je väčšinou hrnate písma *kāfi*, ktorého je niekoľko typov. V osmanskej ríši sa vyskytovalo výlučne v rytých nápisoch, na pečiatkach a minciach. Z iného staršieho druhu arabského písma obľbých tvarov zvaného *nesih* vzniklo v islam-

skom prostredí v 18. stor. písmo tlačené. Osobitným ozdobným symetrickým písmom je *sülüs*, ktoré sa rozšírilo v Turecku a Perzii. Používali ho na ozdobné nápisy na hrobkách, mešitách, na tituly knih, ako aj v niektorých častiach listín. Vyskytuje sa v niekoľkých obmenách. V Perzsku sa za vlády Sufijovcov (16. a 18. stor.) písalo prevažne písmom *talik*. Turci v cirkevných listinách používali tiež písmo *talik*, ktoré však bolo vlastne perzským *nestalik*, vzniknutým zmiešaním písma *talik* a *nesih*. Perzské *šikeste* a turecké *kurma* boli akousi kurzívou dosť ťažko čitateľnou. V tureckej administratíve bol zavedený aj špeciálny typ ozdobnejšieho kancelárskeho písma *divani*. Bežnou tureckou kurzívou bola tzv. *rik_a*. V korešpondencii severoafrických musulmanských vládov sa používali okrem uvedených typov východných aj typy písma *magribi*. Treba pripomenúť, že často dochádzalo k miešaniu jednotlivých typov arabského písma. Turecké listiny sa písali aj gréckym alebo latinským písmom, alebo sa vyskytujú texty v nemoslmskom jazyku (napr. srbochorvatskom alebo albánskom), písané arabským písmom. Dodajme ešte, že arabské rukopisy boli často kolorované. Kolorované boli najmä sultánske turgy (pozri nižšie). Na islamskom Východe sa veľmi cenila kaligrafia.

Z rozličných druhov arabského písma (19), používaných v osmansko-tureckej diplomatike, autori *Zarysu* si podrobnejšie všimajú najbežnejšie typy, a to písma *divani*, *talik*, *rik_a* a *siyakat*. V pripojených abecedných tabuľkách ukazujú paleografické zvláštnosti dotýčených písiem; *siyakat* sa z nich najťažšie čítalo (písalo sa bez diakritických znakov). Konečne ešte pripomínajú skratky, ktoré sa vyskytujú v tureckých listinách, najmä pri označovaní mesiacov v dátumoch, a znaky kryptografické.

V ďalšej kapitole podávajú autori základné vedomosti z osmansko-tureckej diplomatiky. Zmieňujú sa o početných druhoch písomností, ktoré mávajú arabské, perzské a turecké názvy, ako napr. *mehtup* (list, literae), *ferman* (mandát), *buyuruldu* (nariadenie), *berat* (diplom), *name* (list) a pod. Turci zhrnújú všetky druhy listín pod pojem *vesika*. Dotknú sa vonkajších znakov listín a ich spôsobu uloženia a uzavretia, prechádzajú autori k formuláru listiny.

Štylizovaný celok tureckej listiny bol asi z veľkej časti prevzatý byzantským prostredníctvom z formulára stredovekej listiny európskej. Možno ho tiež rozdeliť na tri časti. Protokol sa skladá z verbálnej invocácie (*davet*) rozličnej dĺžky, z turgy, panovníkovho monogramického znaku, ktorý sa vkrusľoval na čelo listiny a vlastne nahradzal pečiatku západných listín, ďalej

z intitulácie (*unvan*), z inskripcie (*elkap*) a salutácie (*dua*). Tugru mali, pravda, iba listiny, vydané menom sultánovým. Na listiny vysokých hodnostárov sa vpisovalo po strane tzv. penče, ktoré sa podobalo tugre. Intitulácia sa používala najmä v dôležitých sultánskych listinách. Inskripcia bývala veľmi rozmanitá podľa hodnosti adresáta, hoci inak potom ostávala stereotypná.

Promulgácia sa prechádza k časťam listiny, historicky najcennejším, k narácii (*nakl*) a k dispozícii. Záver textu tvoria sankcie (*tehid*), niekedy spojené s kombináciou (*lânet*) a koroborácia.

Eschatokol sa skladá z dátumu (*tarih*), označenia miesta vydania listiny pri nesultánskych listinách a pečiatky (*mühür*). Dátum býval vyjadrený slovné arabsky podľa islamskej éry (*hidžra*) a spravidla bez diakritických znakov. Overovanie formuly sa často poznamenávalo na veď listiny. Miesto podpisu vydavateľa listiny sa kládla, ako sme už povedali, tugra alebo penče. Na tureckých listinách (okrem sultánskych) pečiatka (*mühür*) zastupovala podpis. Písmená na pečiatke boli alebo vytliečené, alebo vypuklé a podľa toho bol text pečiatky vytlačený alebo bielo, alebo čierno. Veľkosť pečiatky bývala rozličná podľa hodnosti vydavateľa listiny a jej tvar bol okrúhly, eliptický alebo štvorcový.

Autori ďalej hovoria o kópiách listín, o kópiároch, registroch a dotýkajú sa aj otázok falzifikátov a prekladov. Ako príklad tureckej listiny z poľských archívov uverejňujú faksimile zmluvnej listiny (*ahd-name, ahitname*) sultána Murada III. Štefanovi Báthorymu z roku 1578.

Osobitný odstavec je venovaný listinám krymsko-tatárskym, ktoré sa v Poľsku zachovali zo 16. až 18. stor. Tatárske listiny boli pôvodne písané písmom ujgurským, neskoršie arabsky. Formulár týchto listín sa veelku podobá formuláru listín osmansko-tureckých. Obyčajne používali písmo *divani* alebo *rika*. Listiny sa spočiatku datovali podľa zvieracieho cyklu (mongolsko-tureckého). Overovacím prostriedkom bola v krymsko-tatárskych listinách tzv. tamga štvorcového tvaru, trocha odchylná od tamgy na minciach chánov. Neskoršie sa používal *mühür*. Niektoré jarlyky (názov listín tatárskych chánov) boli opatrené zlatou buľou, zavesenou na šnúre. Najstaršie listiny tatárskych chánov sa týkajú vzťahov s Poľskom a sú často písané laťinsky alebo taliansky.

Ďalší odsek kapitoly o osmansko-tureckej diplomatike informuje o tureckej kancelárii, o funkcií veľkovezira a reis-efendiho (niečo ako kancler a minister zahraničných

vecí); pripojený je aj zoznam reis-efendiých zo 16.—18. stor. s dátumom doby ich úradovania. Ďalej sa hovorí o iných vysokých hodnostárov Porty, ktorí tvorili sultánsku radu, o zložení kancelárie Vysokej Porty a o príslušných rezortných úradníkoch. Podaný je aj súpis dragomanov Porty v uvedených storočiach.

Pretože Poľsko udržovalo styky s východnými krajinami, bola pri kráľovskej kancelárii zriadená osobitná prekladateľská služba; je uvedený aj zoznam prekladateľov z orientálnych rečí (16.—18. stor.). Vzájomné styky Poľska s moslimským Východom sa neudržovali iba vládnu korešpondenciou, ale aj vyslancami. Autori uverejňujú podrobný zoznam poľských vyslancov k sultánske mu dvoru, ku krymským chánom, do Perzie, ako aj tureckých vyslancov v Poľsku. Pripomínajú aj poľsko-tureckú zmluvu od roku 1489 do roku 1714, ďalej spracovanie poľsko-tureckých a poľsko-tatárskych vzťahov a kultúrnych stykov s Perziou a konečne aj najdôležitejšie kroniky osmansko-turecké a zbierky poľských výňatkov z tureckých prameňov k poľským dejinám.

Štvrtá kapitola *Zarysu* hovorí o pomocných vedách. Tu sa autori obmedzujú na všeobecné informácie o islamskej chronológii. Pritom uvádzajú známe formuly na približné prevádzanie dát z éry islamskej na našu éru. (Dáta v osmansko-tureckých listinách sa často zaznamenávali iba podľa dekád v mesiaci.) Zmieňujú sa ešte o tureckom finančnom kalendári, o perzskom slnečnom kalendári, o mongolskej chronológii (v tatárskych listinách sa roky počítali podľa dvanásťročného cyklu). Do tej istej kapitoly zaradili autori zoznamy panujúcich osmanských sultánov, krymských chánov, perzských šachov, osmanských veľkovezirov s dátumami ich vlády, resp. úradovania. Uvádzajú aj niekoľko publikácií k historickej geografii a k orientálnej numizmatike. Kapitola končí poukazom na niektoré bibliografické pomôcky k tureckým dejinám.

Knihu ešte dopĺňa hojná bibliografia, register osôb a tabuľka k prevádzaniu islamskej éry na našu.

V najbližšom vydaní *Zarysu*, ku ktorému iste dôjde, bude vhodné uverejniť ukážky rozličných druhov osmansko-tureckých diplomatických pamiatok, hoci nie sú zachované na poľskom území.

Kniha oboch poľských autorov, o ktorej sme tu referovali, je novým užitočným vkladom do odboru osmansko-tureckej diplomatiky a ďalším cenným prínosom v rozvoji poľskej orientalistiky.

J. Kabrda